

ВОЛИНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

2 БЕРЕЗНЯ

13.25

На базі
платформи Zoom

ДМИТРО ЯГУНОВ

ДОКТОР ПОЛІТИЧНИХ НАУК, КАНДИДАТ НАУК
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ,
MSSC IN CRIMINAL JUSTICE, ДОЦЕНТ,
ЗАСЛУЖЕНИЙ ЮРИСТ УКРАЇНИ

Лекція

**ПАНОПТИЧНО-КАРЦЕРНА
ДЕРЖАВА: ЕВОЛЮЦІЯ КАРАЛЬНОЇ
РАЦІОНАЛЬНОСТІ**

Тюбінгенський університет імені Еберхарда і Карла
(Тюбінген, Німеччина), Донецький національний
університет імені Василя Стуса (Вінниця, Україна)

ПАНОПТИЧНО- КАРЦЕРНА ДЕРЖАВА: ЕВОЛЮЦІЯ КАРАЛЬНОЇ РАЦІОНАЛЬНОСТІ

**Доктор політичних наук, к.н. держ.
управління, MSSc in Criminal Justice,
Заслужений юрист України**

Університет імені Еберхарда і Карла
ДонНУ імені Василя Стуса

До **нових девіантів** відносяться:
жінки, які обрали професійну кар'єру,
демократи, безвідповідальні водії,
атеїсти, віруючі, жителі передмість,
гравці у карти, бородаті чоловіки,
художники, пацифісти, лицеміри, хіпі,
розмальовані косметикою дівчата,
президент країни, консерватори,
протівники расової сегрегації,
керівники, розлучене подружжя,
мотоциклісти, всезнаючі професори,
американці

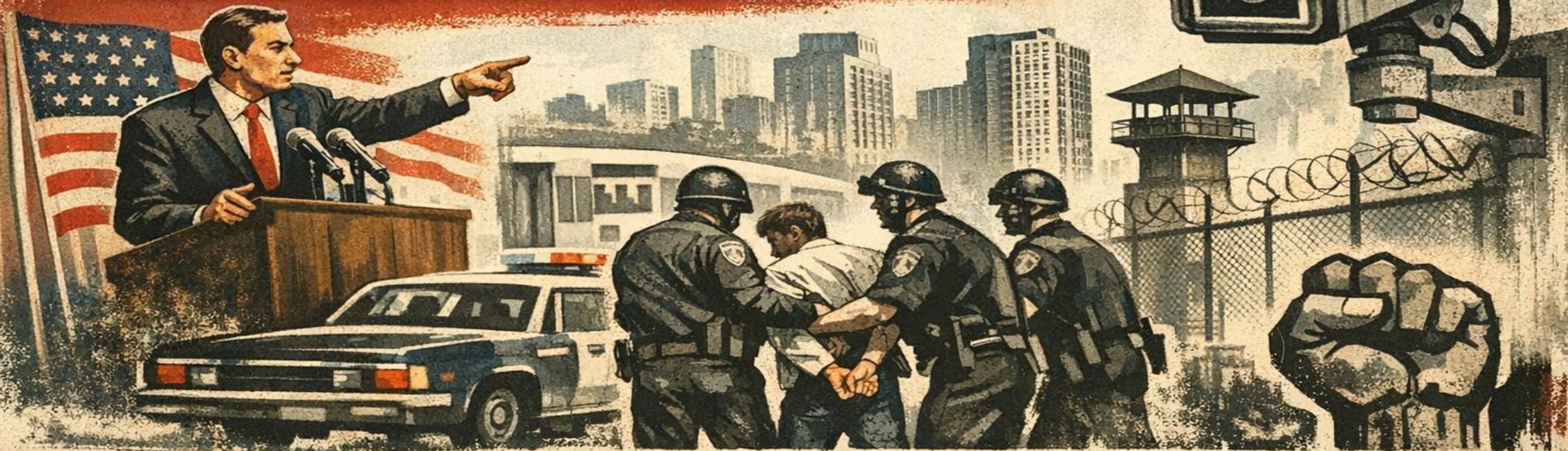
Матті Лайне

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДИСКУРСУ: 1970-ті

Девіантність — більше не предмет юстиції

З початку 1970-х девіантність та злочинність стали монопольною сферою політики

«Злочинці», «небезпечні особи», «покарання» — категорії виключно політичного дискурсу

ЗМІНА ДИСКУРСУ ПЕНАЛЬНОСТІ НАПРИКІНЦІ ХХ СТ.

Домінування неопозитивістської ідеології щодо девіантної поведінки та методів забезпечення соціального порядку.

ФОКУС НА
ОСОБИСТОСТІ ДЕВІАНТА?

ПРІОРИТЕТ
НОВА КОНЦЕПЦІЯ
ЗАХИСТУ
СУСПІЛЬСТВА!

«ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ»

«ПОВЕРНЕННЯ ЗЛОЧИНЦЯ
ДО СУСПІЛЬСТВА»

ЛОЗУНГИ, АЛЕ
НЕ ПРІОРИТЕТ!

- КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД
- ПРЕВЕНЦІЯ РИЗИКІВ
- БЕЗПЕКА І ЗАБОРИ

УБЕЗПЕЧЕННЯ СУСПІЛЬСТВА!

Зміна дискурсу пенальності наприкінці ХХ століття відображає домінування **неопозитивістської ідеології** щодо девіантної поведінки та методів забезпечення соціального порядку.

Суспільство не турбується **конкретним девіантом** (навіть якщо гасла про «індивідуалізацію» та «повернення злочинця до суспільства» подаються як пріоритетні).

Натомість пріоритетом стала оновлена концепція **захисту (убезпечення) суспільства**

Все, пов'язане з виконанням кримінальних покарань та в'язницями, є сферою політичних ігор, домовленостей та проєктів, які перебувають на великій дистанції від класичної школи кримінального права і традиційної юридичної науки з її формально-юридичними пенологічними «акваріумами».

Перелік девіантів — необмежений і постійно розширюється

Девіантом може стати будь-хто, кого влада кваліфікує як «небезпечного»

Опозиціонер

Політичний активіст

Журналіст

Волонтер

Феміністка

Людина іншої релігії

Пацифіст

Екоактивіст

ЛГБТК+ представник

Бунтар

Мислитель

Художник

Бідняк

Геймер

Вільнодумець

Не такий, як всі

Будь-хто може стати загрозою для системи

ХТО Є «НОВИЙ ДЕВІАНТ»?

- Перелік девіантів — необмежений і постійно розширюється
- → Девіантом може стати **будь-хто**, кого влада кваліфікує як «небезпечного»

ТЕНДЕНЦІЇ

СИСТЕМ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІ СУЧАСНИХ КРАЇН

Зростання
в'язничного
населення

Пробація, медіація
та відновне
правосуддя як приховані
атрибути ув'язнення

Колапс
реабілітаційного
ідеалу

Абстрактизація
загальнопревентивної
парадигми

Приватизація
пенітенціарних
систем

Позитивізм
у пенальній політиці

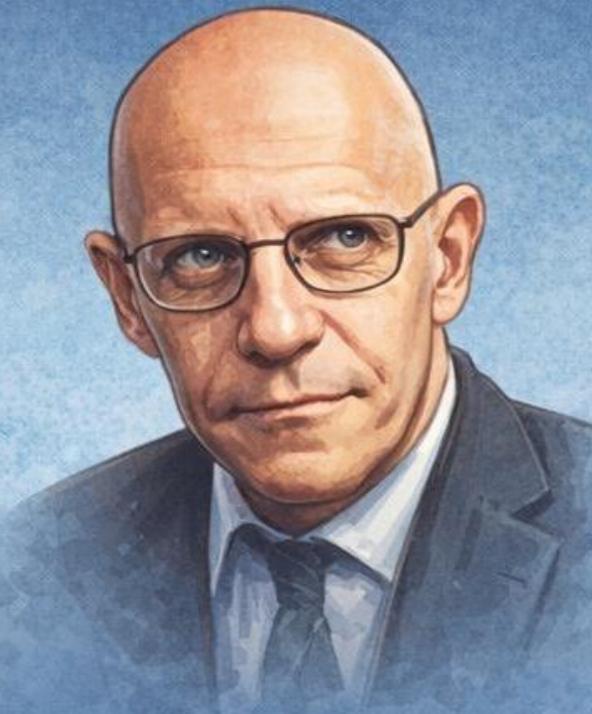
Збільшення обсягів в'язничної праці

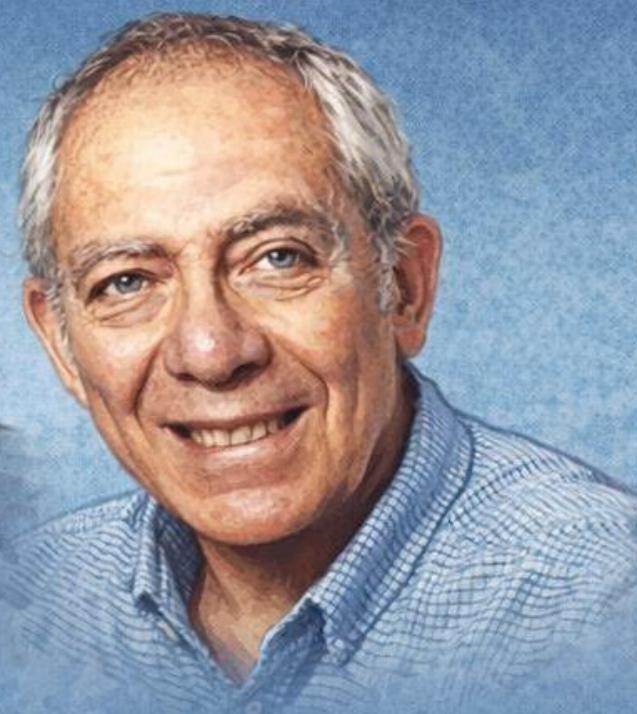
КЛЮЧОВІ ТЕОРЕТИКИ

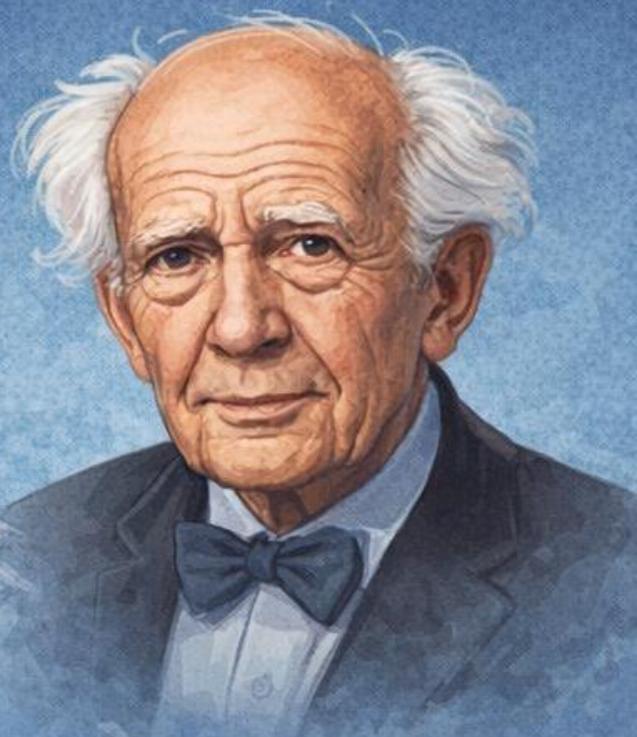
**Георг Руше
та Отто Кіркхаймер:**
форма покарання
визначається моделлю
економічного
виробництва

Мішель Фуко
в'язниця —
не для виправлення,
а для нагляду
та дисципліни

Стенлі Коен
«Говорити про
покарання без Фуко —
як говорити про
підсвідоме без Фрейда»

Зігмунт Бауман:
суспільство
Постмодерну →
карцерне суспільство

ФОРМАЛЬНО-КЛАСИЧНИЙ ПІДХІД

СОЦІАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДЕВІАНТАМИ

ДЕВІАНТИ:

- ЗЛОЧИНЦІ
- УВ'ЯЗНЕНІ
- ЗАСУДЖЕНІ

ЧЕСНІ ПЛАТНИКИ ПОДАТКІВ:

- ЗАКОНОСЛУХНЯНІ
- ПОРЯДНІ ГРОМАДЯНИ

ЧІТКИЙ
РОЗДІЛ

СПРАВЕДЛИВЕ ПОКАРАННЯ

• КАРА

• ПРЕВЕНЦІЯ

• ВИПРАВЛЕННЯ

КОНТРОЛЬ У ПОСТМОДЕРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

**РОЗШИРЕНЕ КОЛО
„ДЕВІАНТІВ”**
ПОТЕНЦІЙНІ
ЗАГРОЗИ

„РИЗИК”
!

**„УБЕЗПЕЧЕННЯ
СУСПІЛЬСТВА”**

ПОГЛИВЛЕНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ

**СПОСТЕРЕЖЕННЯ
ТА НАГЛЯД**

ТОТАЛЬНІ ІНСТИТУЦІЇ

ЦИФРОВИЙ МОНИТОРИНГ

ЗМІ

ПРИВАТНІ КОРПОРАЦІЇ

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ АКТОРИ

СПІВПРАЦЯ ДЕРЖАВНИХ Й НЕІНСТИТУЦІЙНИХ АКТОРІВ

ПАРАДИГМИ СОЦІАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

Формально-класичний підхід

Злочин +
справедливе покарання

Обмежений перелік девіантів

Чіткий кордон
«злочинець/громадянин»

Свобода волі людини

Неопозитивістський підхід

Ризик + ubezpieчення
суспільства

Необмежений,
постійно зростаючий перелік

Кордони розчиняються

Менеджеріалізм
і управління ризиками

VS

Кількість дорослих у США під наглядом виправних служб

Джерело: Дані Міністерства юстиції США

СТАТИСТИКА РЕЕСТРІВ **SEX OFFENDERS** У 2020 РОЦІ

ШОТЛАНДІЯ

5,500,000 НАСЕЛЕННЯ

ЗАРЕСТРОВАНО: - **6,000**
SEX OFFENDERS

109 НА **100,000** ОСІБ

США

ПОНАД 750,000
SEX OFFENDERS

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЦИХ РЕЕСТРІВ?

СУМНІВНО ТА СУПЕРЕЧЛИВО!

Соціальний контроль знаходиться у руках еліт, які мають владу, і виступає інструментом владного політичного впливу.

Водночас «**девіантами**» здебільшого стають незахищені, вразливі та максимально віддалені від влади категорії населення.

Еліти дедалі більше зацікавлені у розширенні соціального контролю над «девіантами», для чого відбувається згадане вище **збільшення категорій** «девіантів».

СІРА ПРИКОРДОННА ЗОНА

НЕ-ЗЛОЧИНЦІ

ЗЛОЧИНЦІ

ІСТОРИЧНІ ФОРМИ ПОКАРАННЯ

Від тіла до дисципліни

Галери

Покарання Іспанії XVII ст.,
скасовано 1748 р.

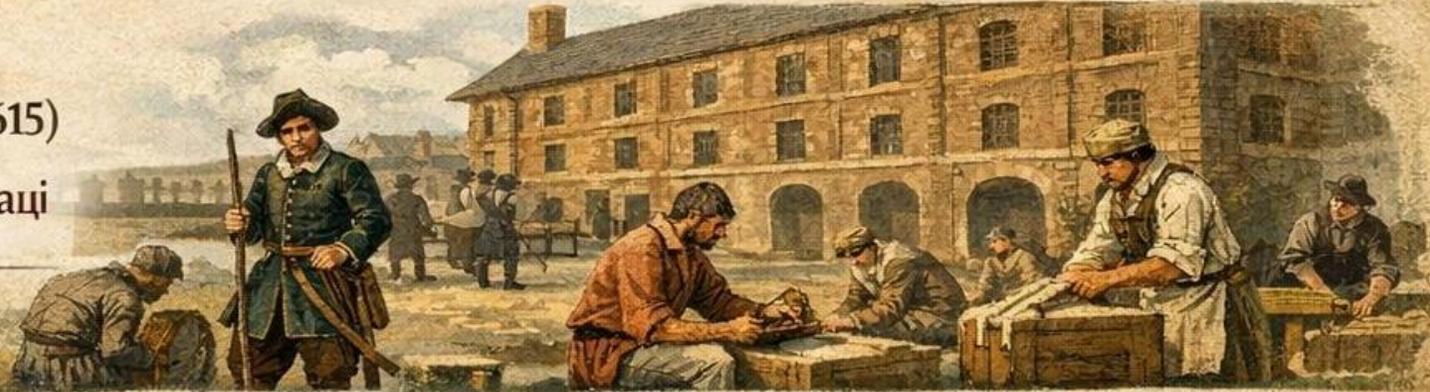
Цухтхаузи (виправні доми)

Лондон (1550), Амстердам (1588), Гамбург (1615)

Масове жебрацтво → потреба в ізоляції та праці

Транспортація

1717–1868 рр.

Понад 165 тис, засуджених вислано до Австралії.

Причина скасування — не гуманізм, а втрата економічної вигоди

ЗАСЛАННЯ НА ГАЛЕРИ

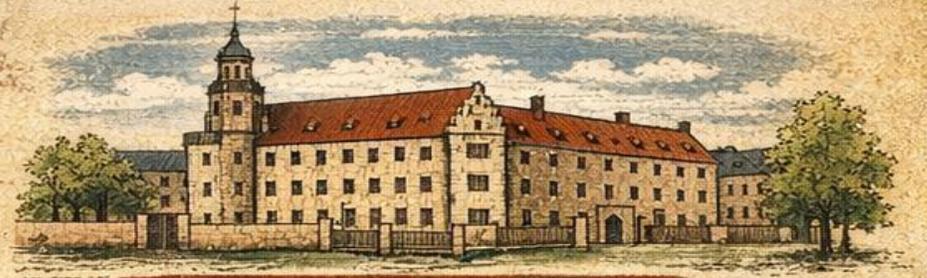
- *Заслання на галери*
- «Капітан Алатрісте»
- Король Людовік XIV
- *Corps des Galeres*
- Припинено у 1748 році.

Перші Трудові Доми в Європі

Виправні установи через працю в Європі, XVI-XVIII століття

Лондон, 1550 рік

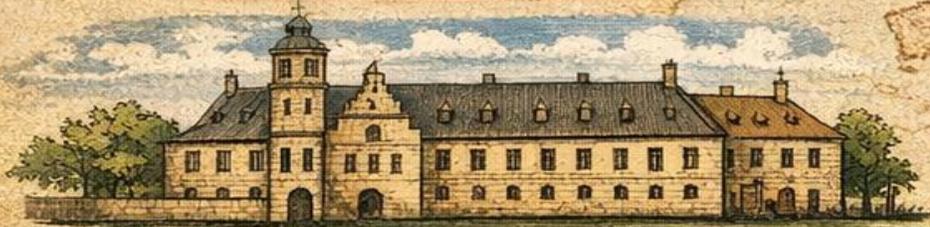
Амстердам, 1588 рік

Любек, 1613 рік

Гамбург, 1615 рік

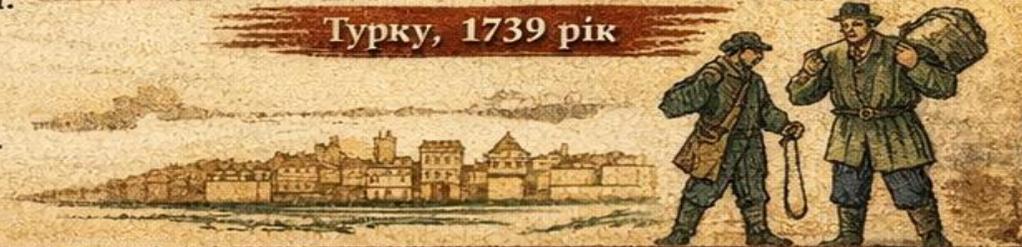
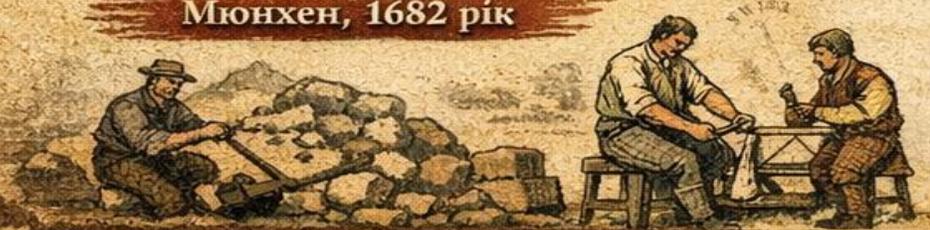
Мюнхен, 1682 рік

Перші установи для примусу до праці:

- Любек, 1613 рік –
- Гамбург, 1615 рік –
- Мюнхен, 1682 рік –
- Турку, 1739 рік

Турку, 1739 рік

КРИВАВИЙ КОДЕКС

Кримінальне право в Англії XVIII–XIX століття

Кількість «капітальних» злочинів в Англії

1688 рік — 50 злочинів

1765 рік — 174 злочини

1770-ті роки — 222 злочини

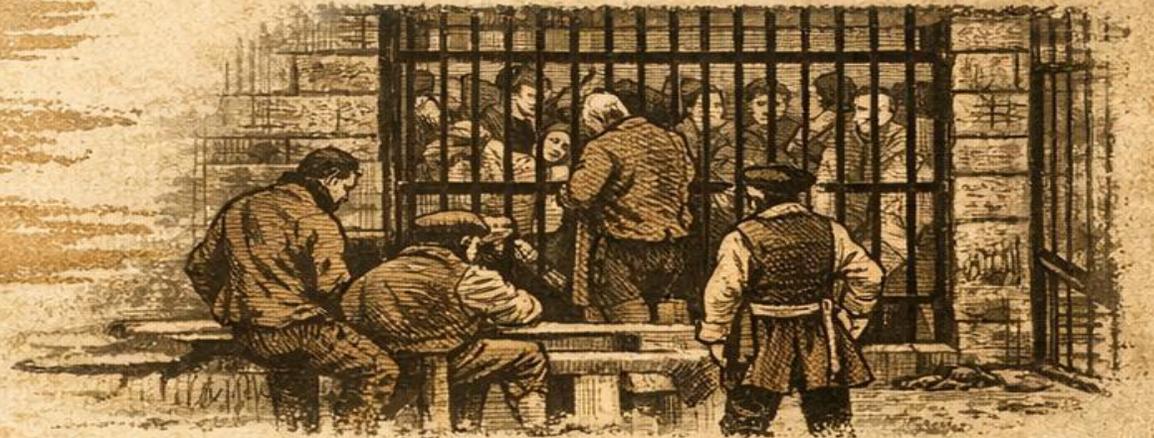
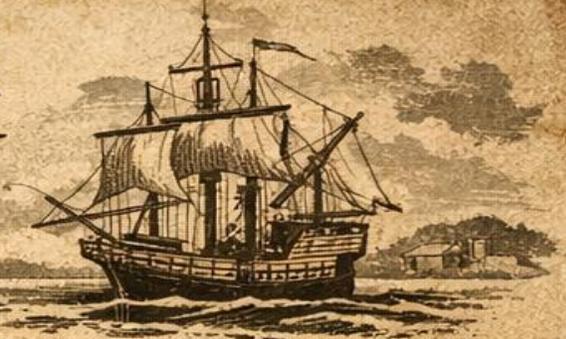
До 1777 року в ув'язницях Англії та Уельсу:

Понад **653** ув'язнених

60% — боржники за невиконання боргових зобов'язань

16% — злочинці, які чекали на смертну кару або заслання

1815 рік — **225** злочинів, що каралися смертю

Transportation
to America
7 Years

RETURN FROM
TRANSPORTATION
DEATH

1717-1776: Over 60,000 Convicts Sent to America

АМЕРИКАНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ

“ПЕРЕКРИЛА КИСЕНЬ” БРИТАНСЬКІЙ ПЕНАЛЬНІЙ СИСТЕМІ

Британія почала задихатися у тисках злочинності.

ТРАНСПОРТАЦІЯ
ЗЛОЧИНЦІВ
В АМЕРИКАНСЬКІ КОЛОНІЇ

ВИБУХ ЗЛОЧИННОСТІ
В АНГЛІЇ

ЗАКРИТИЙ ШЛЯХ!

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ КОЛОНІЙ

АМЕРИКАНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ

ПЕРЕПОВНЕНІ ТЮРМІ

ПЕНАЛЬНІ КОЛОНІЇ В АВСТРАЛІЇ

Експедиція Джеймса Кука

1770

Відкриття Східного
Узбережжя

Західна
Австралія
з 1830 року

Моретон Бей

Засновано 1824

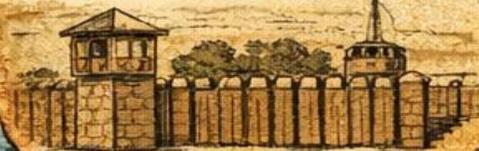
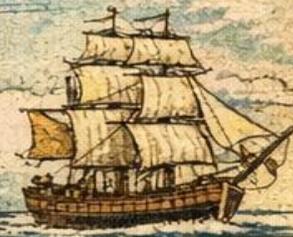
Моретон Бей

Засновано 1824

Земля Ван Дімена
(Тасманія)

Заснована 1803

Висилка злочинців із Британії

Депортація злочинців до Австралії

Майже **165,000** злочинців на **806** кораблях (з них **25,000** жінок) були переселені до:

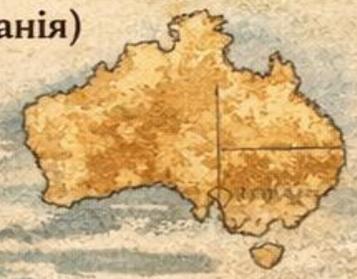
• Новий Південний Уельс

• Земля Ван Дімена (Тасманія)

• Західна Австралія

Походження злочинців:

- **70%** Англієць
- **24%** Ірландець
- **5%** Шотландець
- **1%** Інші колонії та маорі

За період **1850–1868** років:
—• **9,668** злочинців на **43** кораблях

**SEND THEM
BACK!**

**NO MORE
CONVICTS!**

МОДЕЛІ «ВИПРАВНОЇ» В'ЯЗНИЦІ

ІДЕАЛІСТИЧНА (СОРОКІН)

Перемога гуманізму
над варварством.
В'язниця = наукове виправлення.

НАУКА ТА РЕАБІЛІТАЦІЯ

ОРГАНІЗАЦІЙНО- ФУНКЦІОНАЛЬНА (РОТМЕН)

В'язниця — лише функціональна
спроба ізолювати
«проблемних».
Виправлення — міф.

ІЗОЛЯЦІЯ ПРОБЛЕМНИХ

ПРИХОВАНА ФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ (РУШЕ, КІРКХАЙМЕР, ФУКО)

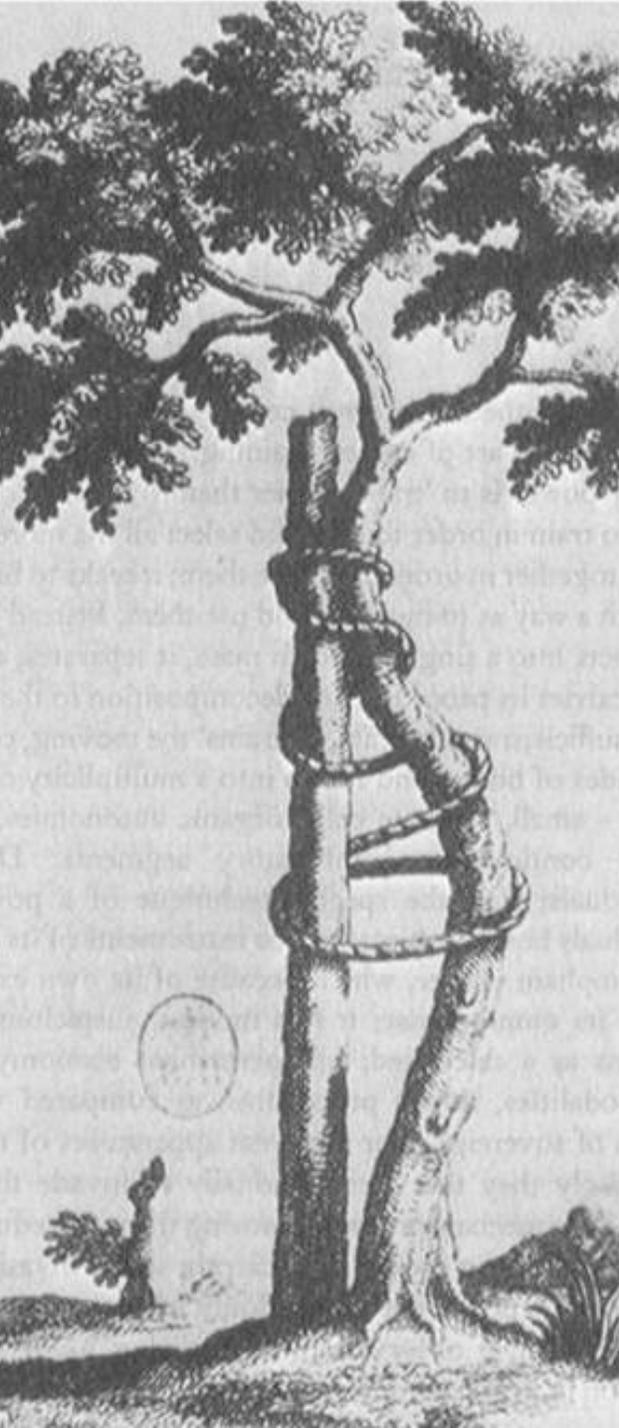
Дисциплінарний інструмент капіталізму.
Резерв дешевої та покірної робочої сили.
Не карати менше — а «карати краще».

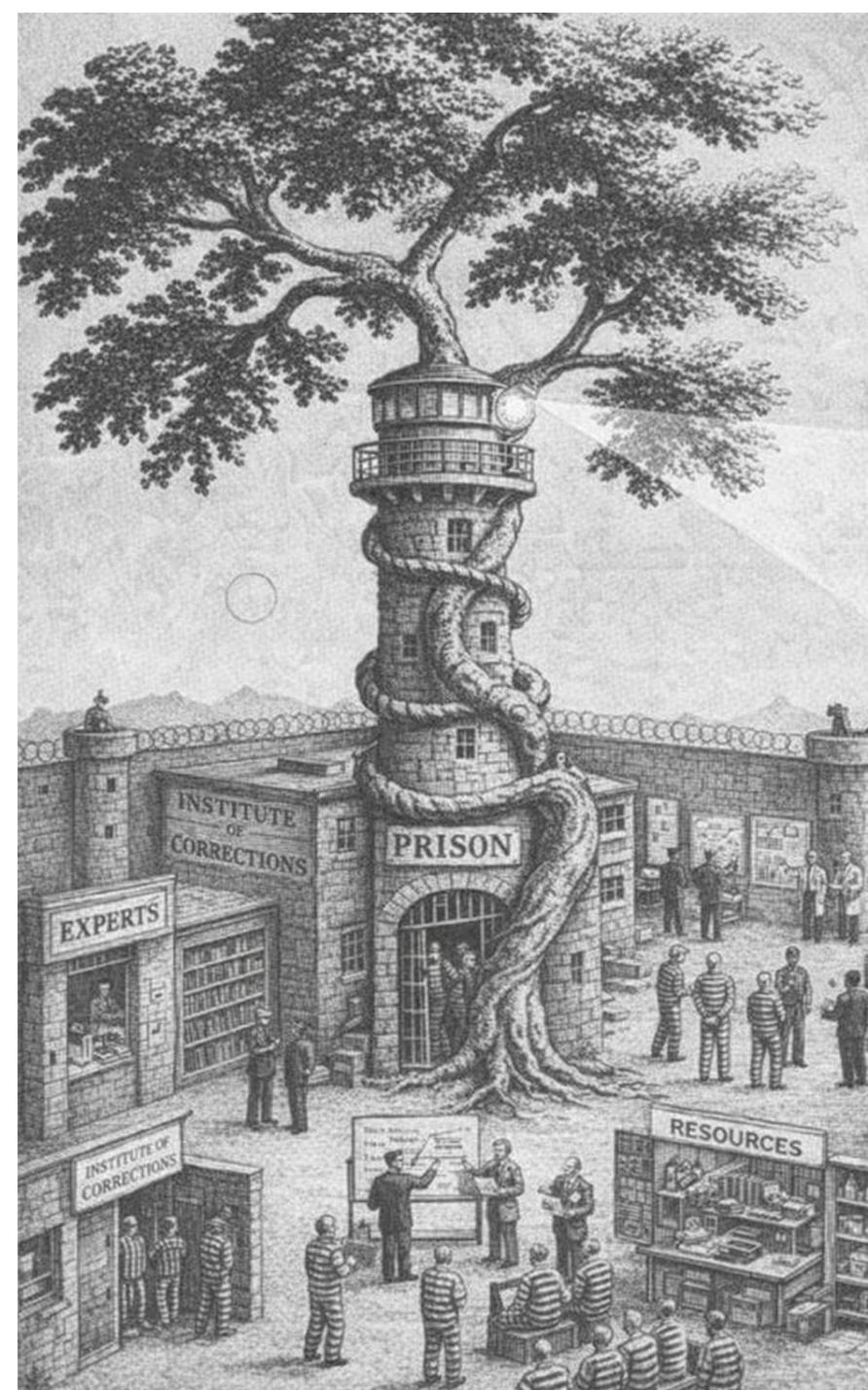
ДЕШЕВА ПРАЦЯ ТА ДИСЦИПЛІНА

ІДЕАЛІСТИЧНА МОДЕЛЬ

В'язниця, яка накопить
достатньо знань, технік,
методів, кваліфікованого
персоналу, «експертів» та
матеріальних ресурсів, зможе
нарешті вирішити проблему
виправлення злочинців

MACHINE À VAPEUR
EXPLOIÉES
Saine J Trallphnement

Sohne de Vatand
Secle z' Vartaus
Secle i c. Mo'arla
Secle à Yauce
Secle ii Maner
Saine s pout. imonte
P are i gre de Pipargelis.
Sa il de zpeal

Cotte machine au chariffue à peu de Raig avec
les Jougens anorus par derchant Talleu.

COTÉ
DES
GARÇONS

COTÉ
DES
FILLES

ГЕОРГ РУШЕ ТА ОТТО КІРКХАЙМЕР

ПОКАРАННЯ ТА СОЦІАЛЬНА СТРУКТУРА

Покарання, система контролю та форми соціального впливу визначаються виключно моделлю економічного виробництва

За умови якої інші види покарань та заходи соціального контролю щодо девіантів стають економічно невігідними.

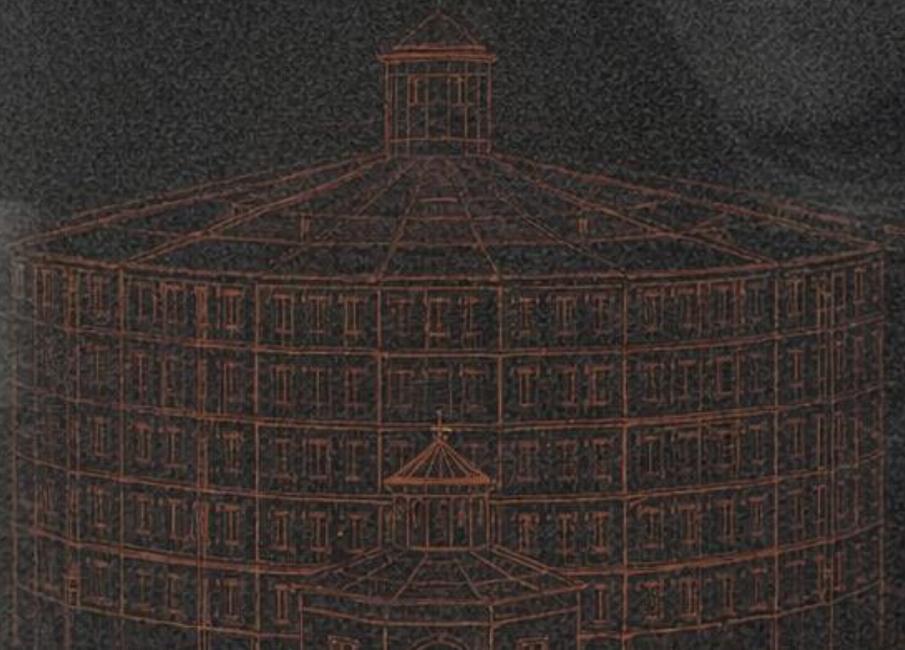

Фабрично-заводське виробництво потребувало покірної й дисциплінованої робочої сили, для чого, власне, й було створено політичний інститут сучасної в'язниці з численними неінституційними додатками, яка навчає «злочинців» та «девіантів» навичкам праці та служить резервом дешевої робочої сили

Мішель
Фуко

Наглядати
й карати

ЕКОНОМІЧНА ФУНКЦІЯ ПОКАРАННЯ В ЕПОХУ КАПІТАЛІЗМУ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЗЕРВНОЇ АРМІЇ РОБОЧОЇ СИЛИ

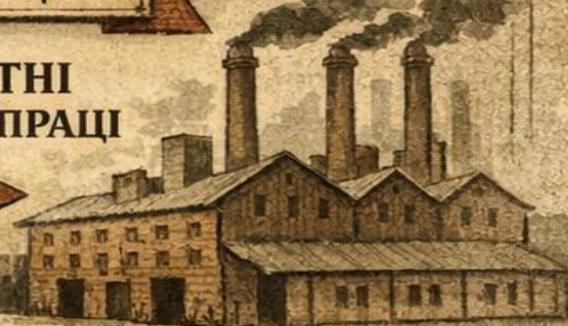
ВІД ТІЛЕСНИХ ПОКАРАНЬ
ДО В'ЯЗНИЦІ

РЕЗЕРВНА АРМІЯ ПРАЦІ

БЕЗРОБІТНІ
ГОТОВІ ДО ПРАЦІ

НИЗЬКА ЗАРПЛАТА

ЕКОНОМІЧНА ГНУЧКІСТЬ

В'ЯЗНИЦЯ ЯК ФАБРИКА

МАКСИМАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

ДЕШЕВА ТА
ДИСЦИПЛІНОВАНА РОБОЧА СИЛА

КОНТРОЛЬ ТА
ПІДКОРЕННЯ

**БУНТ ПРОТИ «ГУМАНІЗАЦІЇ»
СОЦІАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ**

**Вітчизняні автори:
Вульгарне спрощення**

**Ілюзії
ГУМАННОСТІ**

ЗАМІСТЬ РЕАЛЬНОСТІ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ

В'язниця функціонує сама для себе.
Функція ув'язнення більше не заради виправлення,
а заради самого ув'язнення.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ «ПРОВАЛ В'ЯЗНИЦІ»

В'ЯЗНИЦЯ АК ІНСТРУМЕНТ ІЗОЛЯЦІЇ

- Замкнений простір
- Контроль та нагляд
- Проблемне суспільство

**В'ЯЗНИЦЯ
НЕ ВИПРАВЛЯЄ!**

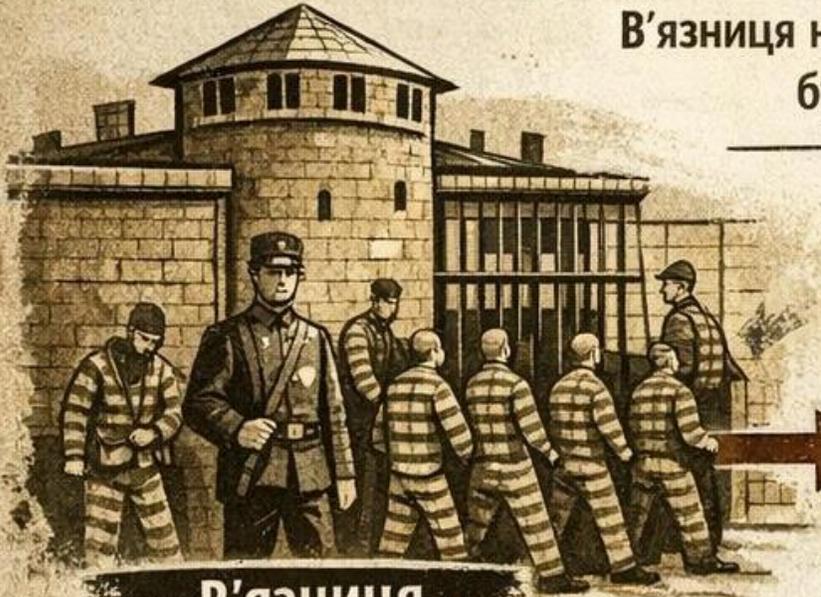
**В'ЯЗНИЦЯ
НЕ МОЖЕ ВИПРАВЛЯТИ!**

КРИЗА ТА ПОРАЗКА СИСТЕМИ

МОДЕЛЬ ПРИХОВАНОЇ ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ

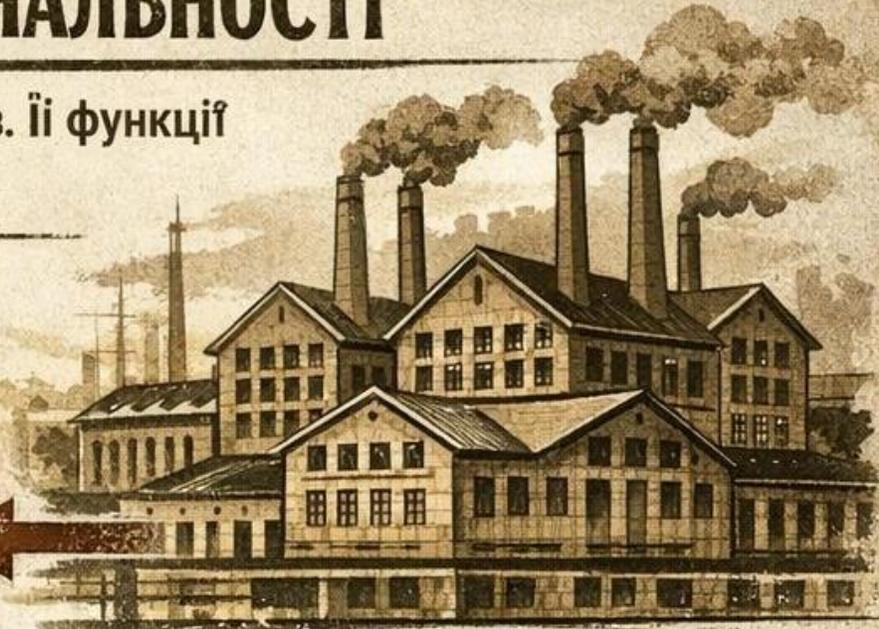
В'язниця не мала на меті виправлення злочинців. Її функції були пов'язані з розвитком капіталізму.

• В'ЯЗНИЦЯ •

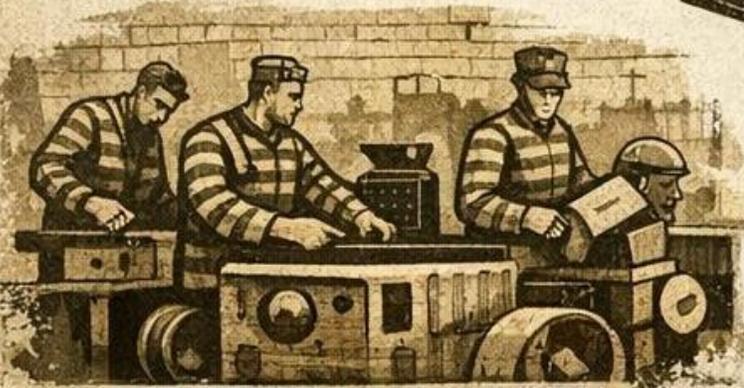
• СПРАВЖНІ ФУНКЦІЇ •

- Дисципліна та Контроль
- Дешева Праця
- Примус до Роботи
- Навчання Порядку

• ФАБРИКА •

НА СЛУЖБІ КАПІТАЛУ

ТРУДОВА ЕКСПЛУАТАЦІЯ

• ПІДТОТОВКА ДО ФАБРИЧНОЇ ПРАЦІ •

• МАРГІНАЛІЗАЦІЯ СУСЛІЛЬНИХ ГРУП •

МОДЕЛЬ ПРИХОВАНОЇ ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ

Виробництво дисциплінованої робочої сили

ДИСЦИПЛІНАРНІ ЗАКЛАДИ

В'язниця

Школа

КАЗАРМИ

ЗАВОД

ЛІКАРНЯ

ПСИХЛІКАРНЯ

Привчання до праці
в умовах індустріалізації

ДЕШЕВА
РОБОЧА СИЛА

МАСОВЕ «ВИРОЩУВАННЯ»
РОБІТНИКІВ

СОЦІАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ

СПОСТЕРЕЖЕННЯ

ПОЛІЦІЯ

ІДЕОЛОГІЯ

НАГЛЯД

ПІДТРИМКА ПОРЯДКУ І ПОКОРИ

КОНТРОЛЬ ЗА ЛЮМПЕНАМИ ТА РОБІТНИКАМИ

МОДЕЛЬ ПРИХОВАНОЇ ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ

В'ЯЗНИЦЯ

Дешева робоча сила

ШКОЛИ ТА КОЛЕДЖІ

Дисципліна і навчання

ІНДУСТРІАЛЬНЕ СУСПІЛЬСТВО

ЛІКАРНІ ТА ПСИХІАТРІЇ

Контроль і виправлення

КАЗАРМИ ТА ТАБОРИ

Мілітарна муштра

ЗАВОДИ І ФАБРИКИ

Робоча дисципліна

НОВІ РОБІТНИКИ
Формально вільні

ЛЮМПЕНИ
Підконтрольні

МАЙСТЕРНІ

Праця і навички

СОЦІАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ

нагляд | нагляд

ВЕЛИКА ІНКАРЦЕРАЦІЯ ХІХ СТ.

Категорія населення

Злочинці

Психічнохворі

Рекрути

Робітники

Діти

Інституція

В'язниці

Психіатричні
шпиталі

Казарми

Фабрики
та заводи

Школи
та коледжі

ВЕЛИКА ІНКАРЦЕРАЦІЯ

ПОЛІЦІЯ ЯК ДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПРОЄКТ

На перший погляд, історія становлення сучасних служб поліції у країнах Європи виглядає доволі дивно лише в силу того, що такі служби з'явилися запізно, як порівняти з іншими атрибутами держави.

- Французька Surete з'явилася лише у **1811** році.
- Англійський Scotland Yard з'явився пізніше – у **1829** році.
- У Сполучених Штатах Америки сучасна поліція з'явилася лише у період **1836-1855** років.

— ІСТОРІЧНІ ЕТАПИ —

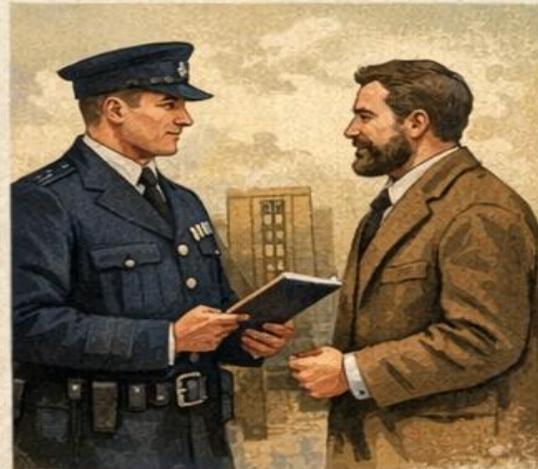
Surete
1811 рік

Французька поліція

Scotland Yard
1829 рік

Англійська поліція

1840-і роки

Запровадження пробації

1840-1870 роки

Умовно-дострокове звільнення

LIBERTÉ!

Oh,
La
Liberté!

Show me your
Papers!

Pay Up!

Tax Collector!

Pay Up!

Report Yourself!

I'm Watching You!

You must
Conform!

You need
a Permit!

Obey the Rules!

Regulations

Permis

Vive la Bureaucratie!

PREFET

Regulations

Sub-Prefect

Intendant

Controller

Commissioner

Commissioner

Commissioner

Поява цивільної поліції у містах, місцевостях та країнах

Місто / Місцевість / Країна	Рік
Лондон (Англія)	1829
Шотландія	1833
Греція	1833
Ірландія (сільська місцевість)	1835
Дублін (Ірландія)	1836
Англія та Уельс	1840
Іспанія	1844
Нью-Йорк (США)	1845
Берлін (Пруссія)	1848
Австрія	1849
Турін (Італія)	1852
Бостон, Чикаго, Філадельфія (США)	1855
Графства Англії та Уельсу	1856
Графства Шотландії	1857

ІДЕАЛІСТИЧНИЙ ФОРМАЛЬНО-КЛАСИЧНИЙ ПІДХІД

Ідеалістичний формально-класичний підхід відповідь на таке питання не дає, аналізуючи цю проблематику у категоріях «злочинності та забезпечення порядку», обмежуючись поясненням на

кшталт:

«РІВЕНЬ ЗЛОЧИННОСТІ»

РЕВІЗІОНІСТСЬКИЙ ПІДХІД

ПОСИЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ НАД ПРОЛЕТАРИАТОМ ТА ЛЮМПЕНАМИ

РЕВОЛЮЦІЇ 1848–1849 РОКІВ

ФРАНЦІЯ • ІТАЛІЯ • НІМЕЧЧИНА • АВСТРІЙСЬКА
ІМПЕРІЯ

МЕТА ПОЛІЦІЇ:
КОНТРОЛЬ НАД НАСЕЛЕННЯМ

РАЦІОНАЛЬНЕ
ВИКОРИСТАННЯ СИЛ ДЕРЖАВИ

КОНТРОЛЬ ЗА РАДИ СИЛИ ДЕРЖАВИ

РЕВІЗІОНІСТСЬКИЙ ПІДХІД

Поліція як дисциплінарний ринковий апарат

Інститут поліції
як інструмент
контролю за
населенням
та багатством

НАСЕЛЕННЯ ЯК
ОСНОВА БАГАТСТВА
ДЕРЖАВИ

НЕВИДИМИЙ
ПАНОПТИКУМ

~~СТОП
ЕМІГРАЦІЯ~~

ПРОДУКТИВНІ
МІГРАНТИ

ПІДВИЩЕННЯ
НАРОДЖУВАНОСТІ

ПРАЦЮЙ ЯК ТРЕБА

ТАМ ДЕ ТРЕБА

ВИРОБЛЯЙ ЩО ТРЕБА

СПРАВА № 2781

ДОСЬЄ № 5423

ФАЙЛ № 6310

ПОЛІЦЕЙСЬКА ДИСЦИПЛІНА™

Внаслідок насадження поліцейської дисципліни у XVIII — XIX ст. ст. поліція та професійні злочинці організують особливу форму політичних відносин влади, де новий «злочинний світ» нового паноптичного суспільства є дисципліною для тих, хто не піддається поліцейській дисципліні.

ПСИХІАТРИЧНА РЕВОЛЮЦІЯ

ПСИХІАТРІЯ ЯК ЧАСТИНА «ВЕЛИКОГО ПЛАНУ ІНКАРЦЕРАЦІЇ»

Психіатричні заклади — ровесники в'язниць, не медицини

- Появляються одночасно з сучасними тюрмами (кін. XVIII — поч. XIX ст.)

- Функція — не лікування, а ізоляція «непродуктивних»

Фуко: «Загальна риса всіх, хто в установах інтернування — нездатність брати участь у виробництві та акумуляції багатств»

- Психіатрична революція — частина того ж Великого плану інкарцерації

ПСИХІАТРІЯ ЯК ЧАСТИНА «ВЕЛИКОГО ПЛАНУ ІНКАРЦЕРАЦІЇ»

- Психіатричні заклади — ровесники в'язниць, не медицини
- Появляються **одночасно** з сучасними тюрмами (кін. XVIII — поч. XIX ст.)
- Функція — **не лікування**, а ізоляція «непродуктивних»
- Фуко: «Загальна риса всіх, хто в установах інтернування — нездатність брати участь у виробництві та акумуляції багатств»

КАЗАРМА

- **До дисциплінарних армій** дезертирство не існувало як злочин: тимчасовий відхід із війська був нормою, з можливістю добровільного чи примусового повернення.
- **Дисциплінарна армія** формує новий тип солдата: військова кар'єра, ієрархія, постійний нагляд і контроль.
- **Дезертир** стає фігурою відхилення: той, хто не інтегрується в дисциплінарну систему.
- Дезертир набуває **подвійного/потрійного статусу**: дезертира, девіанта і злочинця — об'єкта посиленого нагляду.
- **Дисциплінарний диспозитив** поширюється за межі армії — на робітничий клас.
- **Фабрика XVIII ст.** як простір дисципліни: великі майстерні, шахти, металургійні центри.
- **Переміщення сільського населення**: привчання до нових технік, ритмів праці та дисциплінарних практик.

ДЕЗЕРТИР

ФАБРИКА

- Розвиток виробництва: від цехів → об'єднані мануфактури → заводи
- Зміна не лише масштабу, а й **типу організації та контролю праці**
- Завод як простір жорсткого контролю, уподібнений до **фортеці**
- Висока концентрація продуктивних сил → прагнення максимальної ефективності
- Нейтралізація «ризиків» виробництва: крадіжки, перерви в роботі, відмова від праці, «крамола»
- Контроль через: охорону матеріалів та інструментів та дисциплінування й приборкання робочої сили

До дисциплінарних армій

**Дезертирство
не було злочином**

Дисциплінарна армія

- Військова кар'єра
- Ієрархія та контроль

Дезертир

Фігура відхилення:

- Дезертир
- Девіант
- Злочинець

Дисципліна виходить за межі армії

Фабрика XVIII ст.

- Великі майстерни, шахти,
- Металургійні центри

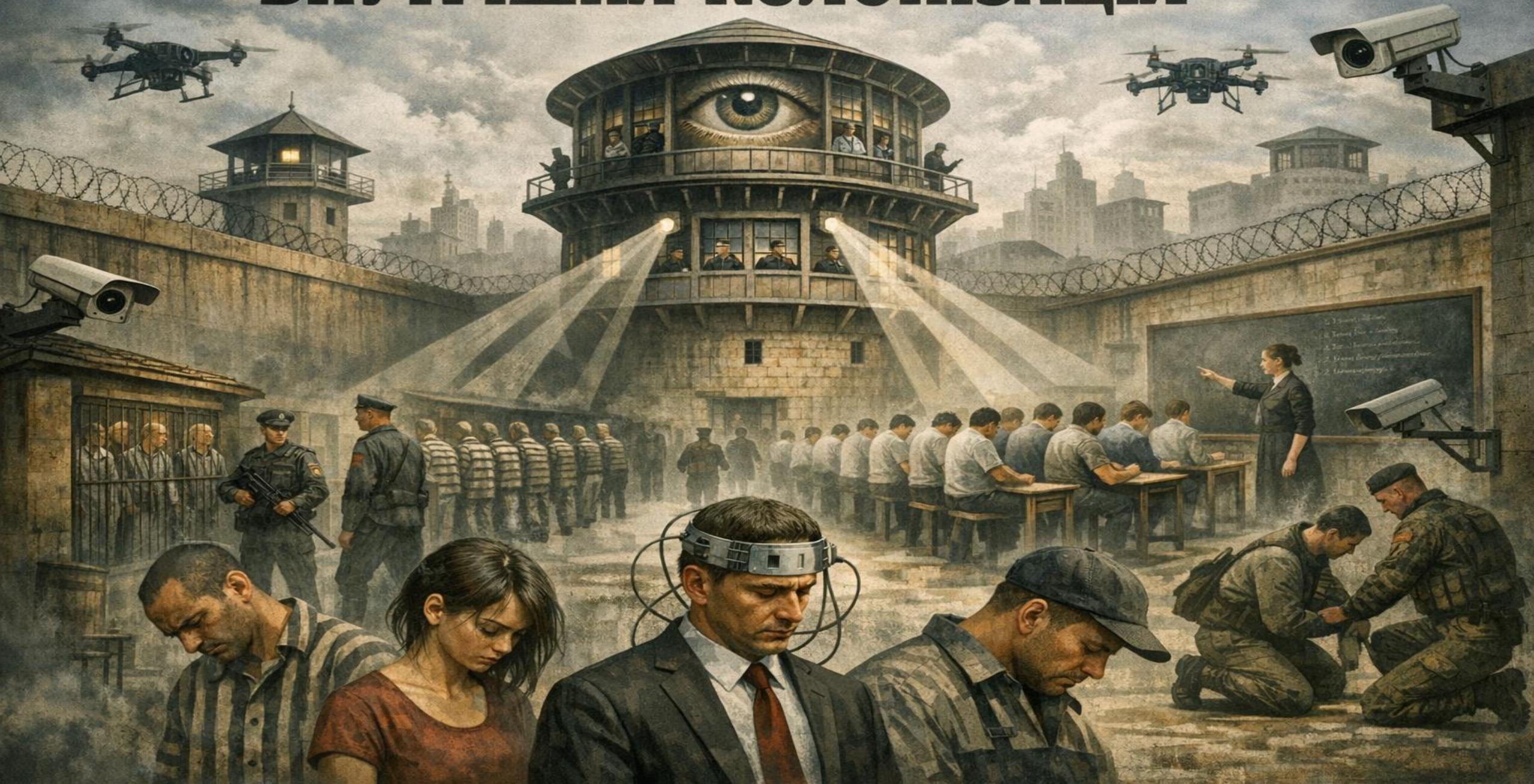
Переміщення сільського населення

- Привчання до нових технік і ритмів праці

ВНУТРІШНЯ КОЛОНІЗАЦІЯ

ВНУТРІШНЯ КОЛОНІЗАЦІЯ

- Нові форми соціального контролю ґрунтуються на **просторовому розподілі тіл** політичної природи
- Контроль здійснюється не лише через в'язницю, а й через **ширшу мережу дисциплінарних інститутів**
- Держава реалізує **внутрішню колонізацію власного населення** в межах суверенних володінь
- Мета — **виробництво та індивідуалізація покірних тіл**
- Ключовий механізм — **паноптизм** як постійний і невидимий нагляд

«ВИПРАВНА В'ЯЗНИЦЯ»

ЯК ВЕЛИКА ПОЛІТИЧНА МІСТИФІКАЦІЯ

Беручи до уваги матеріально-економічні передумови формування системи соціального контролю у ХІХ ст., на перше місце впливає висновок, парадоксальний для прибічників традиційно-формального (прогресивно-філантроїчного) погляду на історію соціального контролю та національних системи кримінальної юстиції:

У «ВИПРАВНОМУ ПОКАРАННІ»,
ЯК ЦЕ НЕ ДИВНО,

ВЛАСНЕ ВІДСУТНЄ
«ВИПРАВНЕ»

«ВИПРАВНА В'ЯЗНИЦЯ» ЯК ВЕЛИКА ПОЛІТИЧНА МІСТИФІКАЦІЯ

ОДНА З НАЙВІЛЬШИХ ПОЛІТИЧНИХ МІСТИФІКАЦІЙ ХІХ СТОЛІТТЯ

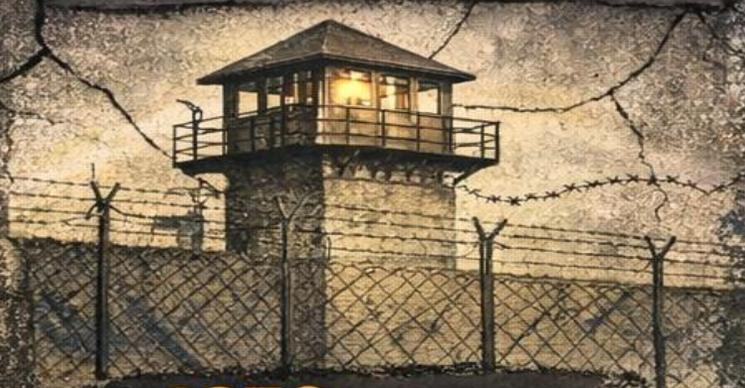
«ВИПРАВНЕ» У В'ЯЗНИЦІ – ЦЕ ВЕЛИКА ПОЛІТИЧНА МІСТИФІКАЦІЯ
ХІХ СТОЛІТТЯ, ЯКА УСПІШНО ПЕРЕЖИЛА ХХ СТОЛІТТЯ
ТА УВІЙШЛА ДО ХХІ СТОЛІТТЯ

під ударом біологічних теорій

1940–1950-ті роки

«КРИЗА РЕАВІЛІТАЦІЙНОГО ІДЕАЛУ»

1970-ті роки

У ХХІ СТОЛІТТЯ

МІФ ПРО
«ВИПРАВЛЕННЯ»

«ВИПРАВНА В'ЯЗНИЦЯ»

ЯК ВЕЛИКА ПОЛІТИЧНА МІСТИФІКАЦІЯ

Тому, слушно запитує Фуко: «Що робить реформована в'язниця?»

ОТЖЕ, ВІДПОВІДЬ Є ТАКОЮ:

- Співидіаює непокірних робітників

- Залякує інших

- Прививає звички до дисципліни і порядку

- Відновлює втрачену ієрархію

ПЕРМАНЕНТНИЙ КОНТРОЛЬ і ПІДКОРЕННЯ

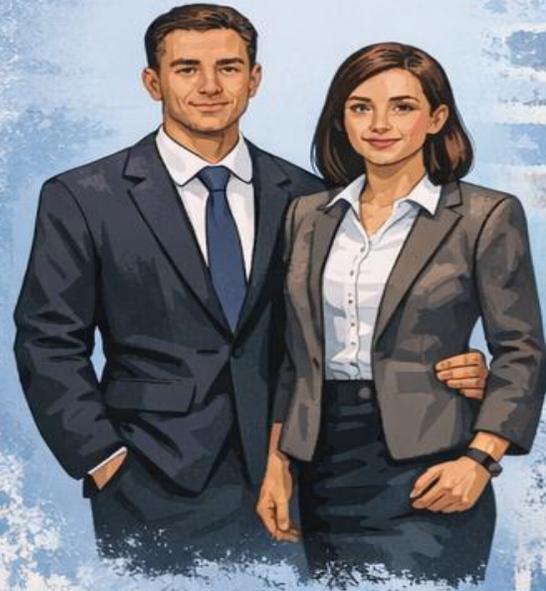

НЕ-ЗЛОЧИНЦІ ТА ЗЛОЧИНЦІ:

ДРОБЛЕННЯ КЛАСІВ ДЕВІАНТІВ

Від «НЕ-ЗЛОЧИНЦІВ» до «ЗЛОЧИНЦІВ»

НЕ-ЗЛОЧИНЦІ

Законослухняні громадяни

ПРИКОРДОННА ЗОНА

Порушники правил

Моральні девіанти

Порушники правил

Маргінали

Маргінали

Дрібні правопорушники

Хулігани

Асоціали

Корупціонери

Наркомани

ЗЛОЧИНЦІ

Злочинці, рецидивісти

Розмиття кордонів суспільних норм

NET WIDENING У ХХІ СТ.

Розширення мереж — сучасні кейси

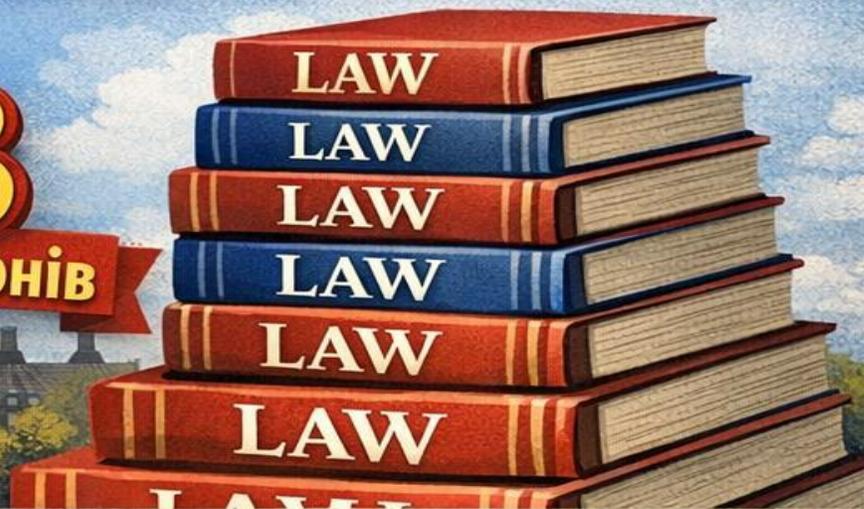
- UA **Аліментники** (Україна): кримінальні за природою санкції без вироку суду — заборона виїзду, водіння, полювання
- GB **Education Act 1996** (Британія): батьки, які не забезпечили явку дитини до школи — до 3 міс. позбавлення волі. 2023/24 — **487 тис. штрафів** (+22%)
- RU **Реєстр атеїстів** (РПЦ, 2018): фіксація осіб, які «сповідують язичництво або радикальний атеїзм»
- UA **Реєстр лудоманів** (Україна): 12 807 осіб станом на березень 2025 р.

Кримінальне судочинство у Великій Британії 1997-2007 рр.

У 1997-2007 рр. уряд Великої Британії розробив 23 нових закони у сфері кримінального правосуддя.

23
Нових Законів

Майже половина з них:

Закони про ув'язнення

► Позбавлення волі

Суворіші покарання
та збільшення кількості
в'язнів!

НЕЗДАТНІСТЬ БАТЬКІВ ЗАБЕЗПЕЧИТИ ЯВКУ УЧНЯ ДО ШКОЛИ

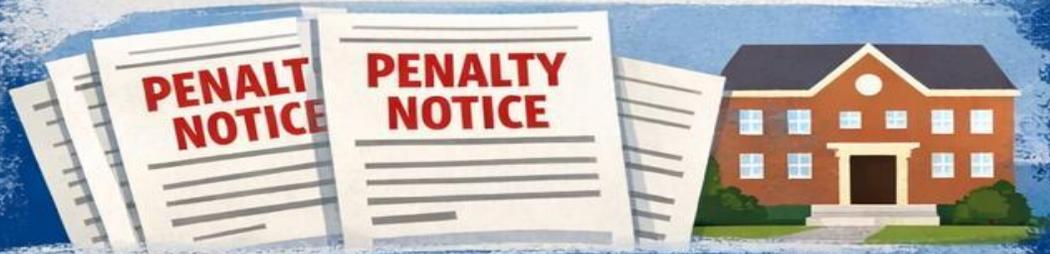
Покарання: Штраф, позбавлення волі до 3 місяців або поєднання штрафу з ув'язненням.

У 2014 РОЦІ:

**16,4 ТИС. БАТЬКІВ БУЛИ ПРИТЯГНУТІ
ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В АНГЛІЇ**

2022/23 НАВЧАЛЬНИЙ РІК:

МАЙЖЕ 400 ТИС.

ШТРАФНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ

2023/24 НАВЧАЛЬНИЙ РІК:

ABSENT

ПОНАД 487 ТИС.

**ШТРАФНИХ
ПОВІДОМЛЕНЬ**

БОРЖНИКИ ЗА АЛІМЕНТАМИ

СУВОРІ САНКЦІЇ ДО НЕПЛАТНИКІВ АЛІМЕНТІВ

ЗАБОРОНА ВИЇЗДУ ЗА КОРДОН

ЗАБОРОНА НА КЕРУВАННЯ АВТО

ЗАБОРОНА НА ЗБРОЮ

ЗАБОРОНА НА ПОЛЮВАННЯ

НЕ СПЛАЧУЄШ АЛІМЕНТИ – ВТРАТИШ ПРАВА!

РЕЄСТР ЛУДОМАНІВ

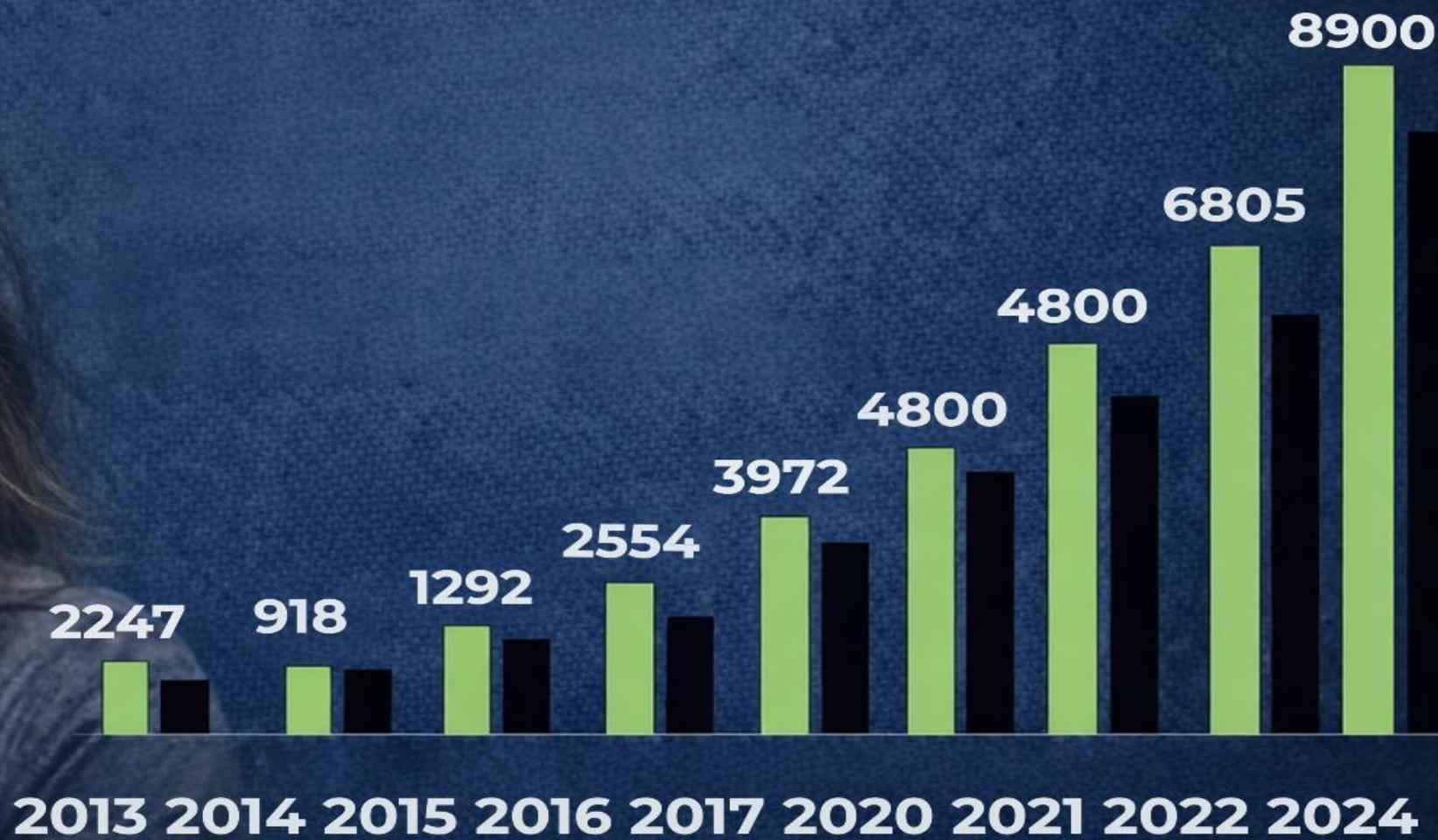
Кількість осіб, внесених до Реєстру осіб, яким обмежено доступ до тральних закладів та участь в азартних іграх в Україні зросла утричі за 2024 рік

СТАНОМ НА ПОЧАТОК БЕРЕЗНЯ 2025 РОКУ:

12807 осіб

Феномен домашнього насильства в Україні

• Злочини, вчинені на ґрунті дом. насильства (всього)

САНКЦІЇ РАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

ПРИКЛАД НЕБЕЗПЕЧНОГО СТАНУ ОСОБИ

ЗАБОРНЕНО

**БЛОКУВАННЯ АКТИВІВ
ТА КОНФІСКАЦІЯ МАЙНА**

**ЗАБОРОНА ФІНАНСОВИХ
ОПЕРАЦІЙ**

**БАН ДІЯЛЬНОСТІ
В ІНТЕРНЕТІ ТА ЗВ'ЯЗКУ**

**ЗАБОРОНА ВЇЗДУ
ТА ВІЗА ОБМЕЖЕННЯ**

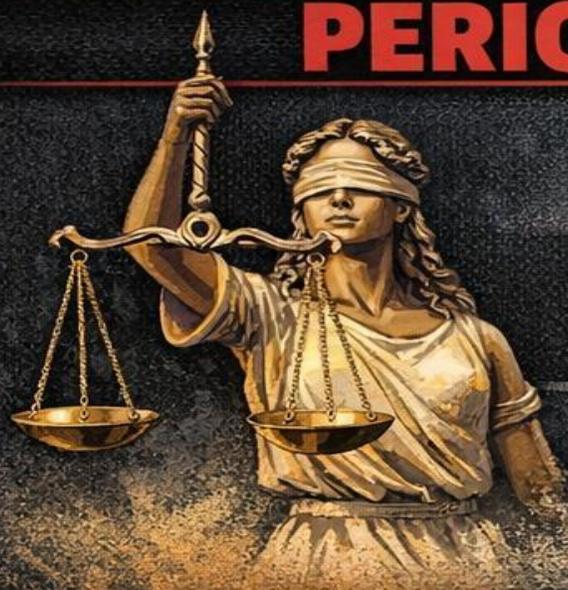
**Арешт
ТРАНСПОРТУ ТА НЕРУХОМОСТІ**

**АНУЛЮВАННЯ ЛІЦЕНЗІЙ
ТА ПРАВ**

ПОЗАСУДОВІ КАРИ, НАСЛІДКИ ЯКИХ ЧАСТО ГІРШІ ЗА КРИМІНАЛЬНЕ ПОКАРАННЯ

PERICOLOSITA ПРИ ВІДБОРІ СУДДІВ

Презумпція
невинуватості

Вирок суду
Механізми оскарження

Експерти

Оцінка кандидатів

Національні та міжнародні
«експерти»

Вирок без суду

Тавро

НЕДОБРОЧЕСНА
ОСОБА

Назавжди!

СТАТУС «НЕДОБРОЧЕСНОЇ ОСОБИ» ДОВІЧНО!

Немає захисту

Без права на оскарження

Закрита дорога
до правосуддя

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ПІДГРУП

ВІЛЬНЕ МІСТО N

УВАГА
ВЕДЕТЬСЯ
ВІДЕОНАГЛЯД

УВАГА
ВЕДЕТЬСЯ
ВІДЕОНАГЛЯД

ЛІФТ

ПІДВАЛ

ПАНОПТИЧНЕ СУСПІЛЬСТВО СЬОГОДНІ

- **Понад 1 млрд камер відеоспостереження у світі (2021)**
- Кількість камер на 100 осіб (2015): США — 15,3 | Китай — 14,4 | Велика Британія — 7,5 | Німеччина — 6,3
- **Big Brother стежить через:** прослуховування · електронну пошту · геолокацію · реєстри · соцмережі · камери у ліфтах і під'їздах · дані про покупки
- → **Homo urbanus** сам, власним коштом і за власною ініціативою фінансує власний нагляд

Кількість камер відеоспостереження на 100 осіб у 2014 та 2015 роках

2014 Рік

США 12,5 камер

Китай 2,7 камер

2015 Рік

США 15,3 камер

Китай 14,4 камер

США 15,3

12,5 у 2014

15,3

Китай 14,4

2,7 у 2014

14,4

Велика Британія

7,5

Німеччина

6,3

Нідерланди

5,8

Австралія

4

Японія

2,8

Франція

2,5

Південна Корея

2

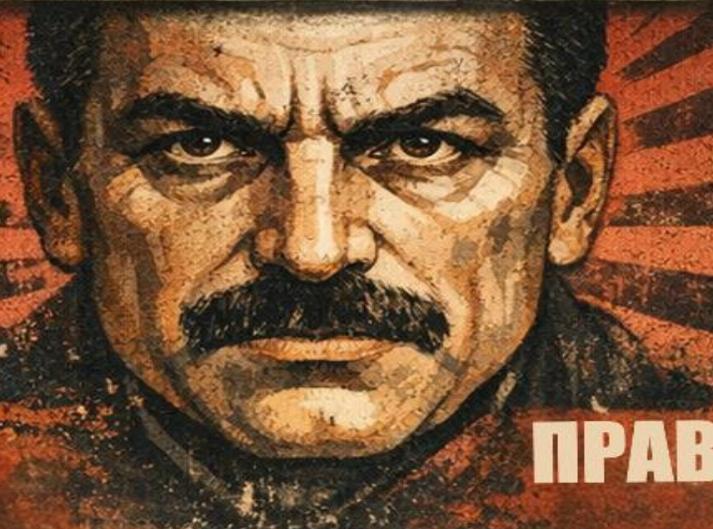
БІФУРКАЦІЯ

БІФУРКАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

- Держава легко порушує приватність громадянина — і вкрай нервово реагує на будь-яку спробу проникнути до «приватності» держави
- → **«Свобода – це рабство»** (Оруелл): ізоляція від «небезпечних чужинців» = добровільне занурення в мережі контролю

ВЕЛИКИЙ БРАТ

**СВОБОДА -
ЦЕ РАБСТВО!**

ПРАВДА - ЦЕ БРЕХНЯ!

**ТУАЛЕТ
ВІЛЬНИЙ!**

ВІЛЬНІ ЧОБОТИ!

**ВІЛЬНА
ЗОНА!**

ВИСНОВКИ

- Сучасна поліція та в'язниця — виключно політичні дисциплінарні проєкти
- Соціальний контроль перейшов від юридичного до політичного та менеджеріального дискурсу
- «Виправне» у «виправній» в'язниці — найбільша політична містифікація XIX ст., яка пережила XXI ст.
- Перелік девіантів — необмежений і постійно зростає, кордони між «злочинцем» і «громадянином» розчиняються
- Капіталізм Постмодерну не потребує виправлення — він відкрито декларує контроль без філантропії
- Суспільство XXI ст. набуває дедалі виразніших ознак паноптично-карцерної держави

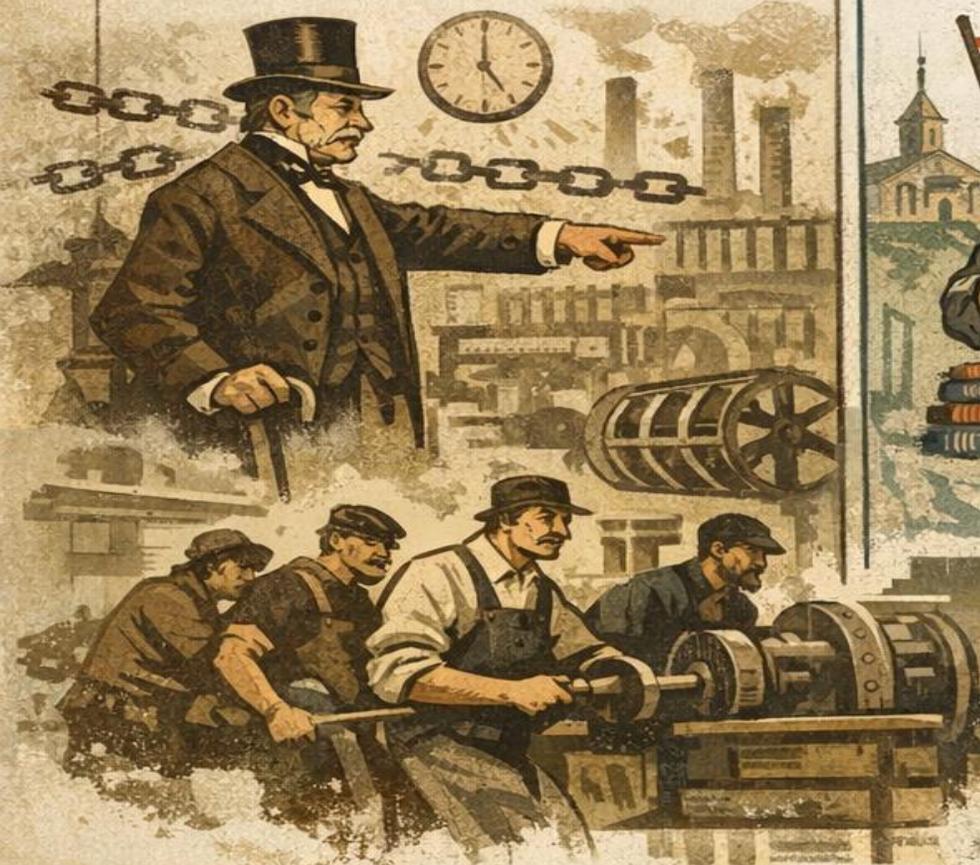
ВИСНОВКИ

- ▶ Сучасна поліція та в'язниця — виключно політичні дисциплінарні проєкти
- ▶ Соціальний контроль перейшов від юридичного до політичного та менеджеріального дискурсу
- ▶ «Виправне» у «виправній» в'язниці — найбільша політична містифікація ХІХ ст., яка пережила ХХІ ст.
- ▶ **Перелік девіантів** — необмежений і постійно зростає, кордони між «злочинцем» і «громадянином» розчиняються
- ▶ Капіталізм Постмодерну не потребує виправлення — він відкрито декларує контроль без філантропії

Суспільство ХХІ ст. набуває дедалі виразніших ознак **паноптично-карцерної держави**

ХІХ СТОЛІТТЯ

Дисципліна та праця

ХХ СТОЛІТТЯ

Робота та соціальні цінності

ХХІ СТОЛІТТЯ

МАСОВЕ БЕЗРОБІТТЯ

ЖОДНОЇ ІДЕОЛОГІЇ,
ЖОДНОЇ ФІЛАНТРОПІЇ

Система соціального контролю Постмодерну

Соціальний контроль XIX – XX ст.

Декларативна ідея: «Включення» девіантів через «виправлення працею».

ВИПРАВЛЕННЯ ПРАЦЕЮ

XIX – XX ст.

КІНЕЦЬ XX – ПОЧАТОК XXI ст.

ВИПРАВНА В'ЯЗНИЦЯ

ТЮРЕМНА ПРАЦЯ

ДИСЦИПЛІНА Й НАГЛЯД

ВКЛЮЧЕННЯ ТА КОНТРОЛЬ

ПАНОПТИЧНО- КАРЦЕРНА ДЕРЖАВА: ЕВОЛЮЦІЯ КАРАЛЬНОЇ РАЦІОНАЛЬНОСТІ

Дмитро Ягунов

доктор політичних наук, к.н. держ. управління,
MSSc in Criminal Justice, Заслужений юрист
України

EBERHARD KARLS
UNIVERSITÄT
TÜBINGEN

